

DOFs faglige grupper: fra Rapportgruppen til Uglegruppen

HANS ULRIK SKOTTE MØLLER

Dansk Ornitologisk Forening oplevede fra midten af 1960'erne og et par årtier frem en voldsom vækst og tilgang af yngre, kompetente og engagerede ornitologer. Det var en generation, der havde fået hidtil uhørte muligheder for at dyrke fugleinteressen – kikkerterne var blevet bedre og billigere end nogensinde, og nye felthåndbøger gjorde det nu muligt at sætte navn på fugle, som man i øvrigt kun så i glimt og på stor afstand. I 1960'erne og 70'ernes vækstsamfund følte mange unge, at der var fritid til næsten ad libitum at se på fugle, og den forbedrede mobilitet gjorde det muligt på kort tid at komme fra den ene ende af landet til den anden.

Udgivelsen af *Feltornithologen* fra 1959 og foreningens pædagogiske arbejde arrangeret af de feltornitologiske udvalg med lejre og studiekredse i 1960'erne og senere af lokalafdelingerne bidrog væsentligt til at styrke interessen og kontakterne mellem de fugleinteresserede (se kapitlet side 206). Samtidig var miljøbevidstheden hurtigt voksende, og ungdomsoprøret med modet til at sætte spørgsmålstegn ved bestående normer var i fuld gang. Endelig havde mange af de yngre ornitologer på det tidspunkt endnu rødder i den gamle danske bondekultur og var vokset op med en varieret og stimulerende natur lige uden for døren.

Det er nogle af de faktorer, der forklarer hvorfor der i DOF inden for et 10-år blev etableret mere end en halv snes faglige grupperinger, som gennem en omfattende, frivillig og ulønnet arbejdsindsats fik samlet, bearbejdet og præsenteret en ekstraordinær mængde ny viden om fuglenes forekomst og trivsel i Danmark. En ny viden, der i mange tilfælde er blevet omsat i holdningsændringer, lovgivning og ny forvaltning, som har givet bedre kår for en række af vore fuglearter, i hvert fald så længe de forbliver indenfor rigets grænser.

Min egen baggrund for at skrive her er, at jeg i nogle år fra 1970 til 1976 var involveret i organisationen af nogle af gruppernes arbejde, ikke mindst i 1973-75 mens jeg var en af DOFs første ansatte og lønnede 'faglige sekretærer' (arbejdet omfattede dog kun et begrænset antal studentertimer pr måned). Engagementet blandt foreningens medlemmer var levende, og det var sjovt og udbytterigt at være med.

I den følgende præsentation af de enkelte grupper har det ikke været muligt at nævne alle der fortjener det – listen er meget lang. Her følger de faglige grupperinger i en nogenlunde kronologisk rækkefølge.

Sjældenhedsudvalget

Sjældenhedsudvalget (SU) kan måske siges at være DOFs første faglige gruppe, selv om det er et redaktionelt udvalg for foreningens blade. Udvalget har nemlig siden 1965 haft den vigtige funktion at sikre den størst mulige troværdighed af de fund af sjældne fugle, der publiceres i DOFs blade. SU har således udarbejdet en liste over de sjældneste forekommende arter, for hvilke fund godkendes af udvalget, før de kan offentliggøres i foreningens publikationer. Det indebærer, at SU fra observatøren må have en dokumentation af fundet. Det kan enten være i form af en beskrivelse, hvor iagttageren beskriver fuglens udseende og omstændighederne omkring iagttagelsen, eller det kan være fotos, båndoptagelser eller dødfundne fugle. Udvalget kan herefter godkende eller forkaste (evt. henlægge) den forelagte dokumentation. I princippet tager SU altså ikke stilling til, om bestemmelsen er rigtig eller forkert, men blot om dokumentationen er tilstrækkelig og overbevisende. Normalt godkendes 75-80% af de indsendte sager.

SU består af 10 personer med et indgående kendskab til de danske fuglearter såvel som til arter, der evt. kan optræde spontant i Danmark. Den første rapport fra SU omfattede perioden 1965-69 (Dyck et al. 1970), men efterfølgende har udvalget offentliggjort sine rapporter årligt i DOFT.

Koordinationsgruppen – Videnskabeligt Udvalg

Allerede ved foreningens generalforsamling i 1916 oprettedes der på initiativ af O. Fabricius en "Rejse- og Studiefond" ved bidrag på sammenlagt 200 kr. fra forsamlingens medlemmer, og denne fond fortsatte sit virke med bidrag f.eks. til Lorenz Ferdinands undersøgelser på Færøerne i 1946 (se kapitlet side 109).

Fra omkring 1971 har foreningen fået tilskud fra tipsmidlerne bl.a. til støtte for unge ornitologers undersøgelser, og som efterfølger for Rejse- og

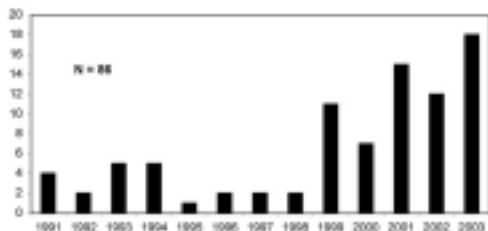

Fig. 1. Forekomst af Sølvehjere i Danmark 1991-2003 (Lange 2005). Hvornår bliver arten dansk ynglefugl?

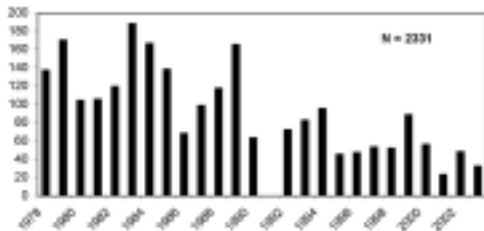

Fig. 2. Forekomst af Gråmåge i Danmark 1978-2003 (Lange 2005). Forekomsten reduceres i takt med den globale opvarmning.

Studiefonden etableredes en Koordinationsgruppe, som skulle assistere bestyrelsen med at koordinere de feltornitologiske aktiviteter og herunder administrere tipsmidlerne. I 1973 blev disse fortrinsvis benyttet til at støtte Rovfuglegruppen, Småfuglegruppen og Vadefuglegruppen og til lokalitetsundersøgelser og Atlas-projektet. Desuden støttede man et møde mellem de forskellige fuglestationer.

Betydningen af Koordinationsgruppens faglige, moralske og økonomiske støtte til de forskellige koordinatore og medlemmer, der 'kørte' aktiviteterne i de faglige grupper, skal ikke undervurderes. Den har givetvis medvirket til, at så mange af projekterne blev gennemført med succes. Senere ændrede gruppen navn til Koordinationsudvalget og eksisterer nu som Videnskabeligt Udvalg (VU), der fortsat er rådgivende over for hovedbestyrelsen og søges sammensat af personer med en felt- og fagornitologisk viden, herunder repræsentanter fra DOFs faglige grupper og udvalg, DOFT og de aktive forskningsmiljøer på universiteterne. Udvalgets prioriterede handlingsplan for 2003-07 findes på DOFs hjemmeside.

Rapportgruppen

Rapportgruppen – eller nærmere rapportgrupperne rundt omkring i hele landet – er en af foreningens ældste faglige grupperinger, etableret i 1970 og still going strong. Det er grupper, der gennem udgivelsen af lokal- og årsrapporter formidler de aktive feltornitologers observationer af en lang række af de mindre almindelige fuglearters forekomst.

I de første år blev rapporterne om de mere usædvanlige forekomster publiceret i *Feltornithologen*, bl.a. i rubrikken "Siden sidst". I perioden 1977-87 blev der udgivet selvstændige årsrapporter, og

siden 1988 er årsrapporterne udkommet i DOFT. Grundlaget kommer fra de lokale rapporter, som sammenstilles af DOFs lokale rapportgrupper, fra fuglestationsvirksomheden og fra observationer ved trækstederne. I de seneste år er DOFbasen blevet en stadig væsentligere kilde med det stigende antal observationer, der dagligt indtastes i databasen fra alle egne af landet.

Der har gennem årene været et meget stort antal ornitologer, som har bidraget til rapporterne, dels gennem indrapporteringerne af observationer og dels gennem bearbejdningen og udarbejdelsen af rapporterne. Her skal blot nævnes Peter Lange, der har stået for udgivelsen af de seneste mange rapporter. Men bag årsrapporten for f.eks. 2003 (Lange 2005) står samtidig 11 andre forfattere og bearbejdere. Rapportgruppens vigtigste kilde var DOFbasen, der for 2003 havde 362 015 poster indtastet af 833 observatører.

Årsrapporterne er spændende læsning, hvor man – på trods af at dataindsamlingen i sagens natur ikke er systematiseret – får et godt indtryk af ændringerne i forekomsten af de fuglearter, der er så ualmindelige og fåtallige, at deres fluktuationer ikke følges gennem Småfuglegruppens punkttællinger. Årsrapporten for 2003 viser f.eks., hvordan antallet af observationer af Sølvehjere (Fig. 1) og Silkehejre er i stigning, hvilket sikkert er et forvarsel om, at vi – takket være mere effektive fredninger af dem i Central- og Sydeuropa og den globale opvarmning – inden længe vil have dem som danske ynglefugle. Modsat dokumenterer årsrapporten også, at to arktiske mågearter – Gråmåge og Hvidvinget Måge – ses i stigende antal (Fig. 2). Indvandringen og ekspansionen af Nilgåsen, der spredt sig fra udsatte bestande i Holland og Tyskland, er også meget synlig i Rapportgruppens materiale.

Småfuglegruppen

Når vi i dag i Danmark har gode data for udviklingen af bestandene af vore mest almindelige fuglearter gennem de sidste 30 år, skyldes det DOFs Småfuglegruppe (nu Punkttællingsprojektet).

Ønskerne om at skaffe pålidelige data om udviklingen i fuglebestandene var sidst i 1960'erne kommet på dagsordenen i både Europa og Nordamerika. Baggrunden var ikke mindst de alarmerende nedgange i bestandene af mange fuglearter, hvis sammenhæng med pesticidanvendelsen blev dokumenteret i bogen *Silent Spring* fra 1962 (dansk oversættelse 1963) (Carson 1963).

I Europa dannedes på engelsk-dansk initiativ *The European Bird Census Committee* (EBCC) i 1968. Her diskuterede man, hvordan man bedst muligt kunne organisere et pålideligt fugleovervågningssystem baseret på foreningernes mange, kompetente amatørornitologer, der var villige til at stille deres arbejdskraft og know-how gratis til rådighed. Komiteens første møde blev holdt i 1968 i Hillerød med 28 deltagere fra 8 lande. Fra Danmark deltog Lorenz Ferdinand, Anders Holm Joensen, Ole Have Jørgensen, Knud Paludan, Lars Halling Sørensen og Poul Hald-Mortensen (Asbirk et al. 1969, Hald-Mortensen 1969).

Småfuglegruppen blev dannet i november 1970 på et symposium i Ganløse, der samlede et antal ornitologer, som alle var interesserede i at skaffe gode data for de almindelige fuglearters bestandsudvikling. Blandt initiativtagerne var Ole Have Jørgensen. Mange af deltagerne havde fået inspiration fra Anders Holm Joensens ynglefugleoptyllinger ved hjælp af 'kortlægningsmetoden' i skovene på Als i 1962-63 (Joensen 1965). Kortlægningsmetoden var blevet udviklet af svenskeren Anders Enemar (1959). Den kræver 8-10 besøg til det undersøgte område, hvor man omhyggeligt kortlægger alle sangposter og anden yngleadfærd og derudfra beregner antallet af territorier. Interessen var blevet hjulpet på vej af Kenneth Williamson fra British Trust for Ornithology (BTO), der på DOFs årsmøde i Nyborg i 1971 havde holdt et inspirerende foredrag om, hvordan BTO havde organiseret frivillige tællere, der lavede kortlægningstællinger over hele Storbritannien, så man nu kunne begynde at lave indekser over svingningerne i bestandene af almindelige arter som Solsort og Bogfinke.

Problemet med kortlægningsmetoden var, at den er meget tidskrævende, og at der var alt for få danske feltornitologer, der kunne afse den fornødne tid til at gennemføre tællingerne. Det lykkedes mig selv at gennemføre tællingerne på et 32 ha

stort areal i Store Hjöllund Plantage i Midtjylland i 1966-70, men det krævede hvert forår 10 tællinger mellem kl. 3 og 6 om morgenen. Til gengæld kunne jeg konstatere, at der var ca 250 ynglepar pr km², og at Bogfinke og Fuglekonge var de mest talrige arter (Møller 1968).

Den europæiske komité's 2. møde blev afholdt i Polen i 1972. DOF havde skaffet mig rejsepenge, så jeg kunne begynde en døgnlang togrejse til Warszawa, hvor jeg blev modtaget af Eugeniusz Nowak, der under hele den kolde krig spillede en central rolle for opretholdelsen af de ornitologiske forbindelser på tværs af jerntæppet. På mødet blev det klart, at der var brug for alternativer til kortlægningsmetoden. På den baggrund blev 'punkttællingsmetoden' (jf. f.eks. Jacobsen 1994, 1995, Heldbjerg 2005) anbefalet som et tidsmæssigt overkommelig metode – i praksis kunne man nøjes med at bruge 3-4 timer pr sæson mod kortlægningsmetodens 30-50 timer. Der var også udviklet statistiske metoder til analyse af resultaterne.

I Danmark lykkedes det i efteråret 1975 via de nye lokalafdelinger at få samlet et godt net af amtskoordinatorer, og i julen 1975/76 fik vi organiseret de første 'julefugletællinger' ved hjælp af punkttællingsmetoden (med inspiration fra de amerikanske 'Christmas Bird Counts'). Der deltog 73 af DOFs medlemmer, som i alt talte fuglene op på 28 ruter på Øerne og 45 i Jylland. Vi talte i alt 32.500 fugle fordelt på 95 arter (Møller 1976).

I 1976 begyndte Småfuglegruppen et tilsvarende punkttællingsprogram i yngletiden, og det er disse punkttællinger, der i dag fortsætter som et af DOFs største projekter. Tællingerne blev i 1976 og de næste år organiseret og bearbejdet af en mindre gruppe bestående af bl.a. Sten Asbirk, Lasse Braae, Karsten Laursen og forfatteren, men overgik senere til at være organiseret af Ornitho Consult, og kører nu i dag igen i foreningens regi (se kapitlet side 197). I de første år blev der ikke mindst ydet en stor indsats omkring bearbejdningen og de statistiske analyser af de mange data af Lasse Braae, Karsten Laursen, Bo Klug-Andersen og Henning Nøhr med flere (Nøhr et al. 1983, Klug-Andersen 1984), og senere har især Erik Mandrup Jacobsen og Henning Heldbjerg anvendt det store datamateriale til bl.a. at analysere bestandsændringerne hos vinterfuglene og byfuglene (Jacobsen 1994, 1995).

Fra den mere beskedne start i 1975/76 med omkring 75 ruter er antallet af ruter og tællere nu vokset til henholdsvis ca 250 og 300, hvilket giver grundlag for et stort datamateriale, der for mange

arter kan bearbejdes statistisk. Tællingerne er i dag derfor et af DOFs vigtigste bidrag til den nationale naturovervågning. Det kan på den baggrund undre, at det danske Miljøministerium fra 2002 trak sit tilskud til naturovervågningsprogrammet væk, mens man i de øvrige nordiske lande fortsat yder en pæn offentlig støtte til gennemførelsen af de tilsvarende overvågningsprogrammer i Finland, Norge og Sverige.

Miljøministeriet anvender dog fortsat resultaterne fra DOFs punktællinger, når udviklingen i naturens tilstand skal vises. F.eks. er der i ministeriets udgivelse *Natur & Miljø, Danmarks Natur 2004* en fin præsentation af, hvordan bestandene af Vibe, Landsvale og Sanglærke i perioden fra 1976 til 2004 blev reduceret med henholdsvis ca 65 %, 30 % og 60 % (Grønnegaard & Bruun 2005).

Man har her god grund til at takke Aage V. Jensens Fonde, der siden 2002 har ydet tilskud, som har gjort det muligt for at DOF at fortsætte overvågningsprogrammet efter, at det offentlige tilskud forsvandt. Der er tale om et overvågningsprogram, som det ville blive både svært at gennemføre og i hvert fald meget dyrt, hvis det skulle gennemføres af professionelle ornitologer. Alene til indsamlingen af data i felten bidrager punktællerne årligt med en samlet indsats på 1500-2000 arbejdstimer.

I dag indtaster mange af deltagerne selv deres observationer i en særlig del af DOFbasen.

De mest grundige undersøgelser (fra Tyskland) af udviklingen i de samlede fuglebestande i Centraleuropa siden begyndelsen af 1960'erne viser i øvrigt, at der i dag er en tredjedel færre fugle i landskabet end for 30-50 år siden (Berthold 2003), og de nordeuropæiske overvågningsprogrammer og bestandsindekser fra 1970'erne viser ret entydigt, at det især er langdistancetrækfuglene, som overvintrer i Afrika syd for Sahara, der går tilbage. Det gælder også de almindelige danske arter, hvor udviklingen nu er beskrevet for perioden 1976-2004 (Heldbjerg 2005). Ikke mindre end 15 arter af Afrika-trækkere viser signifikante tilbagegange gennem perioden (mest udpræget Gul Vipstjert, Bynkefugl, Gulbug og Digesvale), mens kun tre arter (Bysvale, Rødstjert og Kærsanger) viser signifikante fremgange, og fire arter har ingen sikre tendenser.

Vandstæregruppen

Vandstæregruppen skal kort nævnes. Den blev etableret i 1970 på initiativ af Jörn Eskildsen, Århus, Arne Hastrup Larsen, Ringsted, samt Ole Tønder og Jørgen Larsen, Fyn (Eskildsen et al.

1971). Gruppen samlede et antal ringmærkere og ornitologer med særlig interesse for arten. Der blev i de følgende år foretaget en del ringmærkninger og aflæsninger af de overvintrende Vandstære kombineret med studier af deres revirstørrelse, overnatning, ankomst og afrejse og andre biologiske studier. Også i Norge og Sverige var arten genstand for lignende undersøgelser med farveringmærkningsprogrammer.

Rovfuglegruppen

Rovfuglene i Danmark blev gennem flere århundreder forfulgt mere end nogen anden fuglegruppe. I begyndelsen af 1900-tallet var det da også lykkedes at udrydde de danske ynglebestande af både Havørn, Fiskeørn og Rød Glente, og helt frem til jagtlovsændringen i 1967 var det god latin at skyde rovfugle. Selv skød jeg 14 år gammel min første (og sidste) Spurvehøg i juni 1965, og året før havde man som led i 'vildtplejen' skudt de store Duehøgeunger på reden i familiens skovejendom (man sparede dog de gamle fugle). Ude på landet følte mange altså fortsat, at der var alt for meget 'rovtøj', og forsvarsskrifter som Oluf Wingses debatbog om *Jægerens skadelige Dyr* (1886, genudgivet i 1911 og 2004) og DOFs argumentation formåede kun langsomt at skabe større forståelse for rovfuglene. Også DOFs tidligere formand Vagn Holstein, der mellem 1942 og 1956 udgav fire monografier om rovfugle (Holstein 1942, 1944, 1950, 1956), talte i vidt omfang for døde øren. Siden kom pesticidproblemerne, der ramte rovfuglene særlig hårdt.

Der var således nok at tage fat på, da DOF i 1963 nedsatte en 'Giftkomité', og man begyndte at indsamle dødfundne rovfugle og ugler til analyse på Statens Veterinære Serumlaboratorium (se også kapitlet side 100). I 1970 afholdtes et Rovfuglesymposium, som i 1972 førte til dannelsen af Rovfuglegruppen. Brugen af DDT var blevet forbudt i Danmark i 1970, og omkring samme tidspunkt udgav DOF i stort oplag en ydmyg folder med titlen *Lad os leve*, med en appel om at skåne rovfuglene og ugerne, og med Kirkeugler tegnet af Lisbet Olrik på forsiden.

Rovfuglegruppen har været meget levedygtig. Den har 30-40 aktive medlemmer, der spredt over hele landet især beskæftiger sig med opgørelse af ynglebestandene i forskellige 'prøveområder' og med ringmærkning. Gruppen har siden 1971 udgivet et kontaktblad *Accipiter*, der de første år blev redigeret af Jörn Eskildsen, og i 1975 kunne den første nyere oversigt over rovfuglenes situation i Danmark præsenteres på World Conference on Birds of Prey i Østrig (Dyck et al. 1977).

Rovfuglegruppens medlemmer har fulgt de danske rovfuglebestande i udvalgte prøvefelter i nu over 30 år. Hvepsevågen er en af de sværeste at få styr på. Foto: Bo Tureby.

Rovfugleruppens arbejde er på smukkeste vis bearbejdet og præsenteret i bogen *Danmarks Rovfugle* (Jørgensen 1989). Blandt de af gruppens medlemmer, som gennem årene har ydet en særlig stor indsats, kan nævnes Johannes Bang, Finn Birkholm-Clausen, Per Bomholt, Søren Bøgelund, Finn Eriksen, Bent Jensen, Jørgen Terp Laursen, Svend Møller-Jensen, Jan Tøttrup Nielsen, Torben Pedersen, Kurt Storgaard, Bent Møller Sørensen og Lars Ulrich Rasmussen. I 1987 kunne Hans Erik Jørgensen opgøre sit tidsforbrug til registreringsarbejde til 417 timer.

Flere af gruppens medlemmer har viderebearbejdet og publiceret deres resultater i nationale og internationale tidsskrifter. Det gælder således Johannes Bang (Bang et al. 2005) og Jan Tøttrup Nielsen (til dels i samarbejde med Jan Drachmann) om Spurvehøg og Duehøg i Vendsyssel (f.eks. Nielsen & Drachmann 1999a, 1999b, Nielsen 2004, 2005). Gruppen har især haft fokus på de ynglende rovfugle, mens tællinger af de trækkende rovfugle har været mindre centrale. Enkelte undersøgelser af f.eks. Musvågens trækforhold (Nielsen 1977) og de overvintrende rovfugles habitatvalg er dog også blevet gennemført (Jørgensen 1986).

Gruppens arbejde har dokumenteret, at forholdene for de fleste arter frem mod årtusindskiftet blev forbedrede i Danmark, takket være forbudet mod pesticider baseret på klorerede kulbrinter eller kviksølv, jægerens stigende forståelse for rovfuglene og de indførte totalfredninger herhjemme og i det øvrige Europa. Det kom til udtryk, da gruppen i november 1997 holdt sit 25 års jubilæum med et kombineret rovfugle- og uglesymposium på Kongskilde Friluftsgård. Her kunne Hans Erik Jørgensen opdatere sin status over rovfuglebestandene (Jørgensen 1998).

Et af de mest synlige tegn på den positive udvikling er Havørnens genindvandring som dansk ynglefugl. Det skete i 1995, og i 2005 ynglede der 13 par i landet – de fleste med succes. Oven i købet har vi også fået 2-3 par ynglende Kongeørne i Nordjylland. Men andre arter som Fiskeørnen lader vente på sig.

Rovfuglegruppen deltog i et af de initiativer, der var med til at bringe Havørnen tilbage, nemlig vinterfodringerne under Projekt Ørn (koordineret af Benny Génsbøl fra 1992, jf. Génsbøl 1998). Her blev der med inspiration fra Sverige lagt døde (giftfri) grise og slagteaffald ud forskellige steder i

landet. Det viste sig dog, at der ikke var det samme behov for fodring her i landet, måske takket være de mange (anskudte) vandfugle, vi har her om vinterven.

Til gengæld kan grisene i dag så måske nogle steder fodres med hakkede Hedehøgeunger. En del af de få tilbageværende Hedehøgepar i Sydvestjylland yngler i kornmarker, og mejetærskeren kan komme inden ungerne er fløjet fra reden. Lars Maltha Rasmussen har dog i de senere år i samarbejde med lokale landmænd og landboforeninger gjort en stor indsats for at få reduceret problemet, hvilket også er lykkedes i betydelig grad (Rasmussen 2005). Samarbejdet blev i 2004 formaliseret gennem en aftale mellem DOF, Dansk Landbrug, Skov- og Naturstyrelsen og Ribe og Sønderjyllands amter. Skov- og Naturstyrelsens direktør, Hans Henrik Christensen, bemærkede i 2005 her til "Det her er jo endnu et eksempel på, at samarbejde er vejen frem. DOF har den nødvendige ekspertise og landbruget spiller med ved at give adgang og undlade at høste lige der, hvor rederne er. Det skaber en synergieffekt, og viser at vi kan nå langt ved at samarbejde med andre" (Skov- og Naturstyrelsen 2005).

Måge- og Ternegruppen

Ternegruppen, som ikke havde ophæng i DOF, men nærmere var tilknyttet Ringmærkningsafdelingen på Zoologisk Museum, havde primært fokus på optælling og ringmærkning af terner, men gruppen indsamlede også mange data om mågekoloniernes størrelse. En baggrund for gruppens dannelse i 1970'erne var, at situationen for de kolonirugende fugle på småøerne i løbet af 1960'erne i nogle sammenhænge blev forværret. Godt nok var indsamlingen af mågeæg til bagerier og konsum aftagende (Møller 1984) (Fig. 3), men antallet af motorbåde og lystfartøjer, der i Pinsen stævnedes ud med frokostkurv og Fido uden snor for at indtage frokosten på de små holme og øer, var et stigende problem. Ikke mindst Lorenz Ferdinand, der selv var lystsejler, fik i samarbejde med TV-produceren Jan Arentz omkring 1970 sat fokus på problemerne i et par TV-udsendelser på et tidspunkt, hvor danskerne stort set kun kunne se én TV-kanal. Det førte også til afholdelsen af et DOF-symposium i 1972 om de ubeboede øer og holmes fugleliv.

Nogle af Ternegruppens resultater blev publiceret af Lars Ulrich Rasmussen, der i 1979 kunne offentliggøre en første status over Fjordternens danske ynglebestande baseret på gruppens optællinger 1970-76 (Rasmussen 1979). På samme tid

kunne Anders Pape Møller offentliggøre den første samlede oversigt over de danske mågebestandes yngleudbredelse, bestandsstørrelse og -ændringer (Møller 1978) – ikke mindst baseret på materialet i Ternegruppens arkiver.

Gruppen blev efter nogle års pause genoplivet i april 1988 – nu som Måge- og Ternegruppen i DOF-regi – på et møde på Vorsø, hvor deltagerne var ornitologer, der var aktive med ynglefugleoptællinger på kystlokaliteter. Initiativtager var Jens Overgaard Christensen (1990), og det lykkedes samme år med hjælp af amtskoordinatorer i de fleste amter at få indsamlet bestandstal fra ca 425 lokaliteter. For flere af arterne regnede man med at have en dækningsgrad på mindst 90-95%. Resultaterne fra det første år blev publiceret i rapporten *Status for ynglebestande af terner og måger m.fl. i Danmark, 1988*, men de følgende års arbejde fik gruppen ikke bearbejdet og publiceret.

Der er i dag et stort behov for at genoplive gruppens aktiviteter, især en ny landsdækkende tælling. Alt tyder på, at så godt som alle ternearterne er i tilbagegang, og Sandternen er så godt som forsvundet som dansk ynglefugl. I Det Sydfynske Øhav er Fjordternen og Dværghornet i perioden 1970-2002 gået tilbage med 90-100 % og Havternen med 12-27 %, mens Splitternen er øget med 74-165 % (Bisschop-Larsen 2003). Mågerne går også tilbage – bedst dokumenteret for Hættemågens vedkommende, hvor bestanden er faldet fra ca 250000 ynglepar midt i 1980'erne til ca 110000 par i 1998 (Heldbjerg 2001), men også Sølvmågebestanden er nu i tilbagegang bl.a. i Skåne og på Saltholm (Bengtsson 2005). Set i lyset af regeringschefernes erklæring på EU-topmødet i Göteborg i 2001 om at ville standse tabet af biodiversitet inden 2010, kunne et bidrag fra DOF til at nå det mål bl.a. være en ny, landsdækkende status for, hvordan det går med de danske terne- og mågebestande.

Vadefuglegruppen

Danmark er også et land med en usædvanlig rigdom af vadefugle. Det skyldes vores lavvandede kyster med vadeflader og strandenge, indlandets træløse kulturstepper og landets centrale placering på hovedtrækruterne mellem ynglepladserne og vinterkvartererne. Vadefuglene har fascineret danskerne gennem lange tider.

Fascinationen lå vel gennem en del generationer mest i deres kødverdi og smag. 'Brokfugle' – Hjejler og Viber, men også småryler blev under trækket skudt, fanget og handlet i bundter på torvedagene og hos vildthandlerne. Kjærbølling giver i 1852 udførlige anvisninger på både fangst og

Fig. 3. Systematisk indsamling af mågeæg til bagerier eller som et supplement til husholdningen var almindelig i Danmark i det meste af 1900-tallet, her Felsted Kog i Vestjylland ca 1942. Foto: Kaj Skotte Møller.

smag. Om 'strandløberslægten' (*Calidris*) skriver han f.eks. "De have alle et fiint, lækkert Kjød, ere ikke vanskelige at skyde, og da de gjerne holde sig tæt sammen, kan man undertiden fælde 20-30 Stk. i ét Skud. Man kan også fange dem i Løbesnarer" (Kjærbølling 1852). De vadefugle, der ynglede i Danmark, blev også i det 19. og et godt stykke ind i det 20. århundrede jaget og fanget på ynglepladserne – Brushanerne i doner på dansepladserne i Vejlerne (her foregik donefangsten endnu i 1964 (Møller 1980)) og mange andre steder, de ynglende Tredækkere på spillepladserne i Jylland, osv.

Men på grund af deres synlighed og sangspil gled udvalgte vadefugle også med bidrag fra digtere som Steen Steensen Blicher og Jeppe Aakjær ind i den danske sangskat og blev folkeejere. Jeppe Aakjærs Dobbeltbekkasin har håndteret elskovstrommen under lofterne i samtlige danske forsamlingshuse og højskoler (Aakjær 1911), og Hjejlen

indgår i 1838 i Blichers *Trækfuglene* i en sjælden hørt symfoni med Havsuler og Mose[horn]jugler (Blicher 1838).

Set i bakspejlet er Gerhard Heilmanns Vibepar, som i små 100 år prydede forsiden af DOFT, også et godt valg af et logo, repræsentativ for landet, kendt af de fleste og repræsentant for den mest danske fugleorden. Og Heilmann var bestemt ikke den eneste kunstner og videnskabsmand, der var tiltrukket af vadefuglene. Op gennem 1900-tallet indfangede billedkunstnere som Johannes Larsen, Victor Johansen, Leif Ragn-Jensen, Jens Gregersen, Jens Frimer Andersen og Jens Overgaard Christensen hver på deres måde vadefuglene og stemningerne derude, hvor land og vand flyder sammen.

Vadefuglene var allerede fra omkring 1930 blevet centrale objekter for dansk fugleforskning. Først og fremmest gennem de af Naturfredningsrådet støttede undersøgelser på Tipperne, der resulterede i talrige afhandlinger, således Tånings om de ynglende vadefugles træk til og fra Tipperne (Tåning 1941). F. Søgaard Andersens, Peter Banckes og Horst Meesenburgs om Brushanens ynglebiologi (Andersen 1944, 1948, 1951, Bancke & Meesenburg 1952, 1958) og Hans Linds om Stor Kobbersneppes yngleadfærd (Lind 1961). Fra 1950 fik vadefugletrækket – især i Vestjylland – stigende opmærksomhed (Ferdinand 1953, Nørrevang 1959). For 45-50 år siden blev man opmærksom på det markante efterårstræk af Strandskader og en andre vadefuglearter langs Vestkysten (Preuss 1961), og det blev fulgt op med trækundersøgelser på en række strategisk udvalgte poster (Thelle 1970).

Men vadefuglene i Danmark havde det langt frem i 1900-tallet ad Pommern til (om end forholdene netop dér på Østersøens sydkyst var væsentligt fredeligere end i Danmark!). Jagttrykket langs de danske kyster var i 1960'erne og frem til 1990'erne helt urimelig hårdt, og vadefuglene eller 'tyttelyterne', som de ofte hed i jægersprog, blev skudt i flæng og flok (se kapitlet side 150). Endnu i 1967 var 15 arter jagtbare, og i praksis var der mange, der skød på alle de strandfugle, der fløj forbi. De færreste jægere kunne (kan?) kende en bekkasin fra en ryle. For en sart sjæl som forfatterens var der mange trælse oplevelser forbundet med at gå optællingsture på Tipperne i august i 1970'erne – 'stangskudte' Klyder humpede omkring i Tippetande, Almindelige og Krumnæbbede ryler lå som små blodige klumper trådt ned mellem de tømte ølflasker lige uden for reservatgrænsen, osv.

Samtidig gennemførtes midt i 1900-tallet det ene store landvindings- og afvandingsprojekt efter det andet med økonomisk støtte fra Statens Landvindingsudvalg under Landbrugsministeriet. De lavvandede vådområder og enge langs Lollands og Falsters kyster, i Odense Fjord, på Vestamager, ved Fiilsø og ved Overgård nær Mariager m.fl. forsvandt, og Skjern Ådal blev tørlagt. De gule maskiner gnavede sig gennem strandengens lo-systemer og byggede diger ud til de små holme i øhavene, så Danmarks naturlige kystlinjer og den glidende overgang mellem land og vand forsvandt. Kilometer efter kilometer af snorlige afvandingsgrøfter og kanaler blev gravet ned i de ferske enges tæpper af orkideer og trevlekroner, og afvandingsmøllerne og -pumperne gik i gang med at smide vandet ud (Geckler 1982, Hansen 2003). I alt har Danmark på den måde mistet mindst 200000 ha vådområder, og mere end 260 lokaliteter med over 10 ha vådt areal er forsvundet. Det samme er 14% (1170 km) af den naturlige danske kystlinje, plus 180 danske øer og 33000 ha af vores mest lavvandede havområder (Gyalokay et al. 1987, Brandt 1991).

Vadefuglene blev selvfølgelig meget hårdt ramt ved dette tab af levesteder. Samtidig er de helt

uegnede som jagtobjekter på grund af deres langsomme bestandsomsætning.

Vreden og harmen over de danske jægers nedskydninger af vadefuglene og ødelæggelsen af levestederne førte i 1977 til aktioner organiseret af en gruppe yngre, overvejende jyske ornitologer samlet i gruppen *Pugnax*. Gruppen var aldrig en del af DOF, men der var sympati for organisationen helt ind i hovedbestyrelsen. Natten mellem 15. og 16. august 1977 opsatte *Pugnax* en mængde plakater over hele landet, med opfordring til at standse jagten på vadefuglene (Fig. 4). De blev sat op ved de P-pladser og havne, som man vidste, at strandjægerne ville komme forbi om morgenen – og hvor de da også hurtigt blev revet ned! Aktionen fik stor medieopmærksomhed, hvorved der blev sat fokus på vadefuglenes forhold, og ved jagtlovsrevisionen i 1982 blev 10 af de da 15 jagtbare vadefuglearter totalfredede (se kapitlet side 150). Siden er også Stor Regnspøve, Lille Regnspøve og Enkeltbekkasin blevet totalfredede; men Danmark er stadig et af de europæiske lande, hvor man skyder efter Dobbeltbekkasin og Skovsnepper.

Diskussionen om vadefuglejagten og erkendelsen af behovet for at få kortlagt områderne med

Vadefuglegruppen afsluttede sit femårige optællingsprogram i 1978 med 16 optællinger fra fly i Vadehavet, finansieret af WWF Verdensnaturfonden. Gruppens leder, Hans Meltofte, ses her i midten flankeret af Jesper Madsen (nu Meltoftes chef i DMU) og pilot Karsten Knudsen fra Midtfly. Foto: Henry Pedersen.

særligt vigtige og store forekomster – bl.a. i lyset af diskussionerne om inddigning af Vadehavet – samt en henvendelse fra British Trust for Ornithology i 1973 om deltagelse i de internationale vadefugle-optællinger i Nordsø-området, havde allerede på et møde i DOFs lokaler 2. februar 1974 ført til dannelsen af *Vadefuglegruppen*. Kjeld Hansen koordinerede sammen med Hans Meltofte initiativet (Hansen 1974), og Hans Meltofte blev i en årrække gruppens primus motor. Han fik organiseret et femårigt systematisk optællingsprogram 1974-78, og sammen med data fra rapportgrupperne bidrog mere end 300 af DOFs feltornitologer med i alt op mod 10 000 tællinger på ca 300 lokaliteter, hvoraf 170 dækkedes de fleste af årets måneder.

Det imponerende datamateriale blev bearbejdet af Meltofte og publiceret i to bøger udgivet af Miljøministeriet (Meltofte 1980, 1981). For første gang var der tal på de danske vadefugle. Uden for Vadehavet blev der registreret op til 182 000 vadefugle, med Hjejle (86 000), Vibe (53 000) og Alm. Ryle (48 000) som de mest talrige arter.

I Vadehavet, der i 1978 også blev optalt fra fly, blev der talt op til 458 000 vadefugle med Alm. Ryle (358 000), Strandskade (65 000) og Lille Kobbersneppe (42 400) som de talrigeste arter. Således var fordelingen på opholdssteder og gennem året kortlagt for 640 000 vadefugle, og en mængde ny viden om deres højvandsrasteplasser, fældningsområder og fødesøgningssteder var bragt til veje. Vadefuglegruppen gik efter projektets afslutning i opløsning, men resultaterne blev viderebearbejdet af Hans Meltofte og indgik i hans doktorafhandling fra 1993 om vadefugletrækket gennem Danmark (Meltofte 1993).

Resultaterne fra Vadefuglegruppens arbejde er også indgået internationalt i den britisk etablerede, nu internationale Wader Study Group's arbejde. Her har bl.a. Ole Thorup, observatør og ryle-ekspert fra Tipperne, spillet en væsentlig rolle og senest i 2000 organiseret en opgørelse af alle de ynglende vadefuglebestande i Europa (Thorup 2005).

Naturpolitisk fik Vadefuglegruppens arbejde stor betydning. De tidligste resultater lå, sammen med Vildtbiologisk Stations andefugletællinger, til grund for udpegningen af de første 26 danske Ramsar-områder i 1978 og var medvirkende til, at hele den danske del af Vadehavet fra 1987 ligeledes blev beskyttet af Ramsar-konventionen. Fra 1983 indgik områderne også i de første udpegninger af EF-fuglebeskyttelsesområderne (se kapitlet side 197).

Resultaterne kunne dog ikke hindre bygningen af Det Fremskudte Dige ud for Tøndermarsken

i 1980-81, der ødelagde et af Danmarks bedste vadefugleområder. Diget var overflødigt, da man kunne have opnået den samme sikkerhed ved at forhøje de eksisterende diger, men en truende stormflod i januar 1976 kom som 'en appelsin i turbanen' for tilhængerne af en inddigning og sikrede dem politisk opbakning. Saltvandssoen bag Det Fremskudte Dige har dog fra 1984 udviklet sig til at være en god vadefuglelokalitet og er f.eks. en af Europas største rasteplasser for Sortklire, så en del af tabene ved landvindingen er blevet kompenseret (Møller & Thorup 1985, Falk et al. 1994).

Gruppens resultater var også med til at sætte fokus på strandengene, der hidtil ikke havde været beskyttede. Fra 1983 blev alle strandenge større end 0,25 ha omfattet af naturfredningslovens nye, generelle beskyttelsesregler.

Resultaterne af indsatsen kan bl.a. ses i form af flere rastende og overvintrende Store Regnsponer i Danmark, og i mange af de 14 000 ha vådområder, som siden 1990 er blevet genetablerede i Danmark, har vadefuglene fået rigtigt gode kår. Men der er stadig tale om en fuglegruppe, hvor mange af verdens arter er i tilbagegang, og presset på vadefuglene og deres levesteder under trækket og i overvintringsområderne forringer fortsat deres overlevelsesmuligheder (Zöckler et al. 2003).

Storkegruppen

Med rod i DOF blev Storkegruppen i 1978 dannet efter tysk forbillede af en håndfuld storke-entusiaster, bl.a. Hans Skov, Inger Bruun og Tommy Dybbro. Sidstnævnte havde offentliggjort flere afhandlinger om Storkens status i Danmark, bl.a. Dybbro (1970), mens Inger Bruun havde etableret en plejestation for tilskadekomne storke i Fovslet ved Kolding. Hans Skov var begyndt at istandsætte gamle forfaldne reder og opsatte nye, og han har siden gennem mange år været en drivende kraft i gruppen og i arbejdet med at redde den Hvide Stork fra at forsvinde ud af den danske fauna. Men bestanden gik tilbage – fra 36 par i 1976 og ni par i 1991 til et par i 2001 (Skov 2003).

Andre af gruppens aktiviteter har omfattet ringmærkning af unger og aflæsning af ringmærkede storke, habitatundersøgelser, deltagelse i det internationale storkenetværk og indsamling af historiske data om arten i Danmark. Udpegning af farlige elmaster nær beboede storkereder og sikring af disse i samarbejde med de lokale elforsyningselskaber har også været en af opgaverne. Den Sorte Stork har også gruppens interesse; koordinator her er Jørgen Jensen.

SKYD OS IKKE...

vi er kun få tilbage!

Vær med til at bevare vadefuglene — skyd dem ikke. De bør fredes.

Vadefuglene er i dag en hårdt trængt fuglegruppe. Deres levesteder, som er vådområderne, er i stor udstrækning blevet ødelagt. Og de kan ikke leve andre steder. Blandt andet derfor går bestandene tilbage.

Men også jægten øver en negativ påvirkning. Alene i Danmark skyldes der hvert år mere end 150.000 vadefugle.

Flere af de 15 jagtbare vadefugte er så små, at de ingen reel økonomisk værdi har. Også ureddede de skudte fugle da også væk. Nogle vadefugle er også vanskelige at skade fra fredede arter. Derfor skydes der hvert år mange fredede vadefugle. Næsten alle arter er såkaldte, og det giver anledning til et uhyggeligt stort antal anskudninger, når flakene beskydes.

Vadefuglene formår sig alle meget langsomt med kun 1 kuld på 4 æg om året. Nive detske ærvinde er der jagttid i 3 måneder på læt 15 arter. Kun Frankrig og Italien byder vadefuglene samme ringe sikkerhed som Danmark. I de fleste europæiske lande er jagt på næsten alle vadefuglearter forbudt. Både i øjeblikket og af vadefuglernes levesteder er vanskelig at stande. Mange gode kræfter arbejder dog nu på at redde vores sidste vådområder, men det går kun langsomt fremad. Og for hvert år der går uden væsentlige fremskridt, forringes forholdene for vadefuglene.

Men regulering af jagttider og jagttryk kan løses fra dag til dag. Og af jægernes selv. Det er nemlig jagtorganisationens, der styrer jagtloven.

FUGNAX — en sammenslutning af naturvenner. Tlf. (90) 66 60 63.

Fig. 4. Plakaten "Skyd os ikke.." satte i 1977 fokus på den danske jagt på vadefuglene. Tegning: Jens Gregersen.

Boks 1**Kun en Spillemand** af H.C. Andersen (1837).

Naar Sneen smelter, naar Skovene blive grønne, da komme Storkene tilbage fra deres lange Reise. I det fjerne Africa have de været, drukket af Nilens Vand, hvilet paa Pyramiderne. Beboerne af Siciliens Kyster og af Italiens Cap Mysenum sige, at aarligt paa en bestemt Tid komme Storkene i store Flokke over Havet og udhvile sig der paa Bjergskraaningerne, der ganske bedækkes; med Eet flyve de op, bort mod Norden, over Alpernes Sne og Skyer, hvor Hoben fordeles i Flokke. Den mindste Flok, som den største, veed at styre mod Landet, den har hjemme i. Det er just ei den mindste Skare, som flyver til det lille Danmark. Hver enkelt kjender den Havbugt, han maa søge, kjender Skovens Bøining og den hvide Skorsten paa Herregaardens takkede Gavl, hvor Reden venter. Forunderlige mystiske Fugle! Paa Eders Ryg rider Vaarguden ind i Landet, og Skovene blive mere grønne, Græsset frodigere, Lufden varmere!

Desværre må vi her i 2006 konstatere, at anstrengelserne for at bevare de danske storke ikke har båret frugt. Den Hvide Stork er ikke længere årlig ynglefugl i Danmark, og det er et åbent spørgsmål, om den Sorte Stork er det. Imens minderne blegner fra 1960'erne, hvor arten endnu sås almindeligt i hvert fald i Jylland, må vi prøve at trøste os med den smukke monografi om storken i Danmark, som Hans Skov fik udgivet (Skov 2003). Se også Boks 1.

Men får vi da ikke den Hvide Stork tilbage igen? Gennem de sidste 15 år har vi fået genskabt over 14000 ha tidligere vådområder fordelt på 101 større lokaliteter (over 10 ha) og mange vandhuller, og naturgenopretning af vådområder sker bestemt ikke kun i Danmark, men i mange europæiske lande (Møller 1995). Yderligere flere tusinder hektar vil i de kommende år på ny blive til våd, storkevenlig natur. Samtidig giver den globale opvarmning os sommertemperaturer, som enhver stork bør vide at sætte pris på.

Lad os blot være optimister, men bliv ikke skuffede, hvis de to arter udebliver. Dødeligheden på trækker og i vinterkvartererne er (for) høj, og det stadig tættere netværk af el-ledninger, vindmøller og andre forhindringer gør det ikke lettere for storken at flyve fra Afrika til Danmark og tilbage igen. Samtidig vil det varmere klima føre til øget vandforbrug til kunstvanding og dermed reducere vådområderne på Den Iberiske Halvø, således som man så i det i sommeren 2005. En tilsvarende udvikling vil formentlig også ramme de bestande, der trækker øst om Middelhavet.

Gåsegruppen

Danmark er i dag en af verdens stormagter, når det gælder gæs. Op til omkring 1980 var situatio-

nen langt mere problematisk, fordi de fleste arter gennem mange år var blevet jagligt overudnyttede. Gæssenes problem var – og er – at de er store, kødfulde og velsmagende, så i århundreder har man jaget dem intensivt. I Danmark blev der frem til 1955 drevet forårsjagt på bestandene i marts-maj, når de var på vej tilbage til de nordlige ynglepladser, og der var jagttid på ganske små bestande såsom Lysbuget Knortegås, der først blev fredet i 1972 (se også kapitlet side 150). Gæssene blev også tidligere indfanget i flokke og slagtet, når de om sommeren var afslæde og ikke kunne flyve. I dag er situationen ganske forandret. Stort set alle yngle- og rastebestande er i fremgang i Vesteuropa. Bramgåsen er endda (fra 1992) blevet dansk ynglefugl med en stor bestand på Saltholm. Undtagelsen fra den positive udvikling er en lille bestand af Sædgæs, der raster i Nordvestjylland (Madsen et al. 1999, Pihl et al. 2003).

Når gåsebestandenes udvikling gennem de sidste par årtier har været positiv, skyldes det, at jagttiderne er blevet kortere, eller at arterne er blevet totalfredede i store dele af vinterkvartererne (Tyskland, Holland, Belgien), så jagten nu drives biologisk set meget mere hensigtsmæssigt. Hertil kommer de mange nye vandfuglereservater og retablerede vådområder, som også gavner gæssene. Endelig er EUs landbrugsstøtteordninger og Vandmiljøplanernes krav om vintergrønne marker også med til at sikre en ekstraordinær og let tilgængelig overflod af føde i vinterhalvåret. Fremgangen i gåsebestandene afspejles også i den danske jagtstatistik, hvor antallet af nedlagte gæs er steget fra ca 9000 årligt i 1960'erne og 1970'erne til 29000 i 2003/04 (Markus 2005).

DOFs Gåsegruppe har en del af æren for, at gæssene i dagens Danmark har langt bedre leve-

vilkår end for 30-40 år siden. Gruppen blev oprettet i 1979 af Jesper Madsen, Thorkild Lund, Hans Erik Jørgensen, Iver Gram og Søren Bøgelund m.fl., og den kortlagde i årene 1980-83 den geografiske og antalmæssige fordeling af de syv almindeligt forekommende arter. Det skete ved månedlige tællinger på 106 rasteplasser, hvori i alt 110 feltornitologer deltog; gæssenes forekomst i Vadehavet blev dækket af Vildtbiologisk Stations flytællinger foretaget af Karsten Laursen og John Frikke. Arbejdet i gruppen blev effektivt organiseret og koordineret af Jesper Madsen, der med udgangspunkt i sit arbejde med de Kortnæbbede Gæs på Tipperne (Madsen 1985) og arbejdet i Gåsegruppen hurtigt blev en internationalt anerkendt ekspert i gæs og deres forvaltning. Han videreførte gåseforskningen på Vildtbiologisk Station, der senere blev en del af Danmarks Miljøundersøgelser (DMU); herfra fulgte han de Kortnæbbede Gæs, Knortegæssene og Bramgæssene fra rasteplasserne til yngleplasserne på Svalbard og i Østgrønland. I 1990 fik han doktorgraden for sin afhandling om gæssenes træk og overvintringsstrategier (Madsen 1990), og hans arbejde med gæssene blev i 1995 efter indstilling af miljøminister Svend Auken hædret med Dana Lim-prisen på 150000 kr.

Gåsegruppens arbejde blev afsluttet med en rapport i 1986 (se nedenfor), men i mellemtiden var der opstået et hold af yngre gåseforskere med base på Vildtbiologisk Station/DMU – ud over Jesper Madsen bl.a. Preben Clausen – og DMU foretager fortsat tre årlige gåsetællinger med bistand fra frivillige ornitologer. Desuden pågår der flere forskningsprojekter, bl.a. med satellitsporing af Lysbugede Knortegæs og Kortnæbbede Gæs.

Selv om Gåsegruppen i dag er opløst, nåede gruppen at tilvejebringe den hidtil mest omfattende dokumentation om de forskellige danske rasteplassers relative betydning og om omfanget af forstyrrelser fra jagt og færdsel samt andre trusler i form af opdyrkning m.v. Resultaterne blev offentliggjort i bogen *Danske rasteplasser for gæs* (Madsen 1986), udgivet af Miljøministeriet. Fredningstyrelsens direktør Viggo Nielsen skrev i bogens forord, at "Det er mit håb, at dette arbejde vil være af værdi ved de fortsatte bestræbelser for at gæssene kan have gode livsbetingelser her og for at sikre deres naturlige levesteder som tillige vil være af stor betydning for en mængde andre dyr og planter."

Viggo Nielsen fik sit – og mange andres – håb opfyldt!

Havfuglegruppen

Endnu et særkende for Danmarks fuglefauna er de store mængder af fældende, rastende og overvintrende vandfugle. Mange arter optræder i så store koncentrationer, at de danske farvande er af international betydning for bestandenes opretholdelse. Samtidig har vi en tæt skibstrafik i Nordsøen og gennem de indre farvande til og fra Østersøen samt en olieproduktion i Nordsøen. For at få kendskab til olieforureningens betydning for vandfuglene begyndte DOFs Havfuglegruppe – eller Oliefuglegruppen som den først hed – på initiativ af Finn Danielsen, Henrik Skov, Jan Durinck og Kim Diget Christensen systematiske undersøgelser af ilanddrevne døde fugle langs de danske kyster. Kysterne af Nordsøen, Skagerrak, Kattegat, bælterne og Østersøen blev af 150 af foreningens medlemmer undersøgt for ilanddrevne fugle hver vinter i februar og marts, med start i 1983/84. De ilanddrevne fugle blev så vidt muligt bestemt til art, køn og alder og fuglenes fjerdragt blev undersøgt for oliepletter (Danielsen et al. 1986, 1990).

I de første seks vintre blev der i alt gennemført 7500 km strand og fundet over 6900 fugle, hvoraf de mest talrige var Lomvie (1621), Ederfugl (1588) og Sortand (1115). Mere end 80% af de ilanddrevne alkefugle havde olie på fjerdragten, mens andelen for de andre fuglegrupper var noget mindre (Danielsen et al. 1990). Registreringerne er blevet fortsat som 'Projekt Ilanddrevne Fugle' (PIF) nu koordineret af Jørn Lennart Larsen med deltagelse af mange frivillige, der hvert år afsøger et antal repræsentative kyststrækninger for ilanddrevne fugle, og de 23 års datamateriale er nu ved at blive klargjort til publicering (Larsen 2006). Gruppen blev også involveret i optællinger af fugle fra færger og statslige havundersøgelses-skibe.

I 1986 kom de fleste af Havfuglegruppens aktiviteter over i DOFs konsulentfirma Ornis Consult. Olieselskaber som Texaco og Mærsk fandt hurtigt resultaterne interessante, og det lykkedes med finansiering fra disse og forskellige myndigheder samt EU-Kommissionen i de følgende år at gennemføre et banebrydende arbejde. I 1987-88 blev forekomsten havfugle i hele det danske søterritorium således kortlagt i samarbejde med DMU, og aktiviteterne blev – igen med Henrik Skov, Jan Durinck og Finn Danielsen som hovedkræfter – udvidet til at omfatte hele Østersøen og Nordsøen (Skov et al. 1992, 1995, Durinck et al. 1994).

Registreringerne fortsætter, og det gør olieforureningen også. Den 31. maj 2003 kolliderede to skibe ud for Hammeren på Bornholm, og 10-17%

Ligesom de andre gæs, er bestanden Bramgæs steget voldsomt både som træk- og vintergæster og – endnu mere overraskende – som ynglefugle her i landet. Ballum Forland. Foto: Erik Thomsen, Scanpix.

af Græsholmens ynglende Alke og Lomvier omkom i den efterfølgende olieforurening (Lyngs 2003). Senest var der i marts 2005 en omfattende forurening i Storebælt, hvor over 3000 fugle omkom.

Der vil i de kommende år være en fortsat vækst i trafikken gennem de danske farvande til Østersøen, ikke mindst af russiske skibe. Desværre accepterer Rusland som det eneste Østersøland ikke, at Østersøen under MARPOL-konventionen er udpeget som et PSSA-område (Particularly Sensitive Sea Area), hvorfor russerne stadig tillader transport af olie i tankskibe med enkeltskrog.

Sortspættegruppen

Sortspættegruppen blev etableret omkring 1984 af en mindre gruppe ornitologer, der havde engageret sig i optælling og ringmærkning af de indvandrende bestande i Nordsjælland og Sønderjylland og på Bornholm (Petersen 1984). Gruppens kernemedlemmer har været Peter J. Petersen, Hillerød, Hans Christensen, Tønder, og Finn Koefoed Hansen,

Bornholm. Man har fra gruppens side lagt særlig vægt på at få såvel statsskovbruget som private skovejere til at holde op med at fælde redetræerne – noget der ikke var ualmindeligt i statsskovene endnu for 15-20 år siden – og på at skabe forståelse for Sortspættens behov i det moderne skovbrug (Hansen 1993). Gruppens mission må vel siges at være lykkedes, idet Sortspætten nu har spredt sig til næsten hele landet, og bestanden er vokset til 200-250 par (Grell 1998).

Uglegruppen

Den nyeste faglige gruppe i DOF er Uglegruppen, der i 2004 blev en selvstændig gruppe, efter at uglerne i varierende grad havde været dækket af Rovfuglegruppen. Gruppens arbejdsområde er undersøgelser af de syv ynglende danske uglearter, hvor man følger lokale bestande (censusundersøgelser) og foretager opsætning af redekasser, ringmærkning, biotop- og fødeundersøgelser samt oplysningsvirksomhed. Gruppen har artskoordinatører for Mosehornugle (Niels Knudsen, Esbjerg), Kirkeugle (Lars Holm Hansen, Spjald), Stor Hornugle

Havfuglegruppen har kortlagt de internationalt betydningsfulde forekomster af havfugle i de danske farvande fra skibe, mens DMU har talt fra fly. Rider. Foto: Lars Witting.

(Hans Pinstrup, Horsens), Perleugle (Hanne Tøstrup, Åkirkeby), Natugle (Bent Jensen, Helsingør) og Slørugle (Klaus Dichmann, Sønderborg). For Sløruglen har Klaus Dichmann organiseret en storstilet hjælpeindsats med opsætning af redekasser og kontakt med landmænd om egnede ynglesteder, og den danske bestand er vokset spektakulært, fra ca 25 par i 1990 til 277 par i 2005 (Nyegaard & Grell 2006).

Det er også spændende, at vi har fået den Store Hornugle tilbage som dansk ynglefugl. Den blev udryddet i 1800-tallet – sidste ynglefund var i 1884 – og først i 1984 genindvandrede den fra Slesvig-Holsten til Sønderjylland (Frikke & Tofft 1997). Nu tæller bestanden 25-30 ynglepar i Jylland.

Efterskrift

DOFs Faglige grupper, der næsten alle blev etableret i 1970'erne, har haft stor forskningsmæssig, naturpolitisk, uddannelsesmæssig og social betydning. Gennem grupperne har mange feltornitologer fundet 'lidelsesfæller' med samme interesser, og der er sket en udveksling af erfaringer og know-

how fra mand til mand (det må erkendes, at kønsfordelingen i grupperne har været meget skæv). Grupperne har fungeret som uddannelsesmæssige baser for mange, der senere gik ind i de akademiske miljøer og fik positioner i forskningsverdenen, miljøforvaltningen eller naturformidlingen, nationalt og internationalt.

Grupperne har generelt været meget dygtige til at få formidlet deres resultater gennem rapporter, artikler og afhandlinger. Det skal i den sammenhæng endnu engang slås fast, at gruppernes indsats – som tæller rigtig mange 'årsværk' – helt overvejende er baseret på frivillig arbejdskraft. Kun i nogle få tilfælde har der været lønnede koordinatører.

Der er god grund til at takke alle, der gennem årene har bidraget til gruppernes arbejde. Uden dem ville vores viden om Danmarks fugleliv i dag have været væsentligt mindre.

Tak til Hans Meltofte, Jesper Madsen, Kjeld Hansen, Jens Gregersen og Peter Lange for kommentarer til manuskriptet samt lån af illustrationer.

Referencer

- Andersen, F.S. 1944: Contributions to the breeding biology of the Ruff (*Philomachus pugnax*). – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 38: 26-30.
- Andersen, F.S. 1948: Contributions to the biology of the Ruff (*Philomachus pugnax* (L.)) II. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 42: 125-148.
- Andersen, F.S. 1951: Contributions to the biology of the Ruff (*Philomachus pugnax* (L.)) III. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 45: 145-173.
- Andersen, H.C. 1837: Kun en Spillemand. Første Deel. Asbirk, S., A.H. Joensen & O.H. Jørgensen 1969: Småfugletællinger. – Feltornithologen 11: 11-13.
- Bancke, P. & H. Meesenburg 1952: A study of the display of the Ruff (*Philomachus pugnax* (L.)). – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 46: 98-109.
- Bancke, P. & H. Meesenburg 1958: A study of the display of the Ruff (*Philomachus pugnax* (L.)) II. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 52: 118-141.
- Bengtsson, K. 2005: Är gråtrutens storhetstid förbi? – Anser 44: 145-162.
- Bang, J., B. Jensen & P. Sunde 2005: Wood pigeons *Columba palumbus* breeding in open land associate with Kestrel *Falco tinnunculus* nests. – Bird Study 52: 93-95.
- Berthold, P. 2003: Die Veränderung der Brutvogelfauna in zwei süddeutschen Dorfgemeindebereichen in den letzten fünf bzw. drei Jahrzehnten oder: verlorene Paradiese? – J. Orn. 144: 385-410.
- Bisschop-Larsen, L. 2003: Bestandsudviklingen hos terner (*Sterna* spp., Aves.) i Det Sydøstlige Øhav. – Flora og Fauna 109: 87-94.
- Blicher, S.S. 1838: Trækfuglene. – Naturconcert.
- Brandt, E. 1991: Spærringer og forsvundne øer. Registrering og vurdering af mulighederne for naturgenopretning på søterritoriet. – Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen.
- Carson, R. 1963. Det tavse forår. – Gyldendal.
- Christensen, J.O. 1990: Præsentation af Måge- og ternegruppen. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 84: 94-96.
- Danielsen, F., Durinck, J. & H. Skov 1986: Havfugle og olieforurening i danske farvande 1984-85. – Oliefuglegruppen, Dansk Ornithologisk Forening.
- Danielsen, F., H. Skov, J. Durinck & K.D. Christensen 1990: Seks års overvågning af døde havfugle. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 84: 8-9.
- Durinck, J., H. Skov, F.P. Jensen & S. Pihl 1994: Important marine areas for wintering birds in the Baltic Sea. – Ornithol. Consult Report, EU DG XI research contract no. 2242/90-09-01.
- Dybbro, T. 1970: Bestanden af Stork (*Ciconia ciconia*) i Danmark 1961-1969. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 64: 78-84.
- Dyck, J., J.R. Jacobsen, E. Kramshøj & J. Rabøl 1970: Rapport fra sjældenhedsudvalget med oversigt over godkendte forekomster 1965-69. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 64: 126-151.
- Dyck, J., J. Eskildsen & H.S. Møller 1977: The status of birds in Denmark 1975. Pp 91-95 i World Conference on Birds of Prey. – International Council for Bird Preservation.
- Enemar, A. 1959: On the determination of the size and composition of a passerine bird population during the breeding season. – Vår Fågelvärld, Suppl. 2: 1-114.
- Eskildsen, J., A.H. Larsen, O.Tønder & J. Larsen. 1971: Vandstæregruppen. – Feltornithologen 13:120-122.
- Falk, K., H. Nøhr & L.M. Rasmussen 1994: Margrethe-Kog and the artificial saltwater lagoon: Evaluation of a habitat restoration project in the Danish Wadden Sea. – Environ. Cons. 21: 133-145.
- Ferdinand, L. 1953: Sandløberens (*Crocethia alba* (Pall.)) trækforhold i Nordeuropa. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 47: 69-95.
- Frikke, J. & J. Tofft 1997: Den Store Hornugles *Bubo bubo* genindvandring til Danmark med særligt henblik på Sønderjylland. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 91: 63-68.
- Geckler, R. 1982: Hvad indad tabes. Hedeselskabets virksomhed, magt og position. – Gyldendal.
- Génsbøl, B. 1998: Projekt Havørn. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 92: 339-341.
- Grell, M.B. 1998: Fuglens Danmark. – Gads Forlag.
- Grønnegaard, H. & H.P. Bruun 2005: Natur og Miljø 2004. Danmarks Natur. – Miljøministeriet.
- Gyalokay, T., J.M. Hansen, E. Mortensen, H.S. Møller & J. Waagepetersen 1987: Retablering af tørlagte søer og fjorde i Danmark. – Miljøministeriets Projektundersøgelser 1986, Samlerapport nr 7, Skov- og Naturstyrelsen.
- Hald-Mortensen, P. 1969: International Bird Census Symposium Hillerød 1968. – Feltornithologen 11: 8-11.
- Hansen, F. 1993: Sortspættehultræer og skovdrift. – Proc. 7th Nordic Congr. Ornith. 1990: 61-66.
- Hansen, K. 1974: Vadefuglegruppen. – Feltornithologen 16: 8-9.
- Hansen, K. 2003: Der er et yndigt land. En fattig natur i et rigt samfund - status over Danmarks natur. – Gads Forlag.
- Heldbjerg, H. 2001: The recent decline in the population of Black-headed Gull *Larus ridibundus* in Denmark and its plausible causes. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 95: 28-35.
- Heldbjerg, H. 2005: De almindelige fugles bestandsudvikling i Danmark 1975-2004. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 99: 182-195.
- Holstein, V. 1942: Duehøgen. – H. Hirschprungs Forlag.
- Holstein, V. 1944: Hvepsevaagen. – H. Hirschprungs Forlag.
- Holstein, V. 1950: Spurvehøgen. – H. Hirschprungs Forlag.
- Holstein, V. 1956: Musvaagen. – H. Hirschprungs Forlag.
- Jacobsen, E.M. 1994: Danske vinterfugles forekomst 1975/76-1992/93. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 88: 79-84.
- Jacobsen, E.M. 1995: Byfugles bestandsændringer og -tætheder 1976-1994, belyst ved hjælp af punktoptællinger. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 95: 111-118.
- Joensen, A.H. 1965: En undersøgelse af fuglebestanden i fire løvskovsområder på Als i 1962 og 1963. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 59: 115-186.
- Jørgensen, H.E. 1986: Bestand og habitatvalg hos vinterrovfugle i et kulturlandskab. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 80: 85-96.
- Jørgensen, H.E. 1989: Danmarks Rovfugle. – Frederikshus.
- Jørgensen, H.E. 1998: Status for de danske rovfuglebestande. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 92: 299-306
- Klug-Andersen, B. 1984: Populationsindekser for danske ynglefugle 1980-81. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 78: 41-44.

- Kjærboelling, N. 1852: Danmarks Fugle. – Forfatterens Forlag.
- Lange, P. 2005: Fugle i Danmark 2003. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 99: 127-161.
- Larsen, J.L. 2006: Overvågning af olieforurening i Danmark. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 100: 49-50.
- Lind, H. 1961: Studies on the behaviour of the Black-tailed Godwit (*Limosa limosa* (L.)). – København, Munksgaard.
- Lyngs, P. 2003: Olieforureningen på Ertholmene 2003. – Christiansø Naturvidenskabelige Feltstation.
- Madsen, J. 1985: Gåsebestandene på Tipperhalvøen. I: Forekomst og udvikling 1932-1983. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 79: 19-28.
- Madsen, J. 1986: Danske rasteplasser for gæs. Gåsetællinger 1980-1983. – Fredningsstyrelsen, Miljøministeriet.
- Madsen, J. 1990: Træk- og overvintringsstrategierne hos gæs. – Faglig rapport fra DMU nr 10 (disputats).
- Madsen, J., G. Cracknell & A.D. Fox (red.) 1999: Goose populations of the western Palearctic. – Wetlands International Publ. No. 48. Wetlands International, Wageningen, the Netherlands, and National Environmental Research Institute, Rønde, Denmark.
- Markus, S.H. (red.) 2005: Vildtinformation 05. – Skov- og Naturstyrelsen, Miljøministeriet.
- Meltofte, H. 1980: Fugle i Vadehavet. – Fredningsstyrelsen, Miljøministeriet.
- Meltofte, H. 1981: Danske rasteplasser for vadefugle. – Fredningsstyrelsen, Miljøministeriet.
- Meltofte, H. 1993: Vadefugletrækket gennem Danmark. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 87: 1-180.
- Møller, A.P. 1978: Mågernes Larinae yngleudbredelse, bestandsstørrelse og -ændringer i Danmark, med supplerende oplysninger om forholdene i det øvrige Europa. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 72: 15-39.
- Møller, A.P. 1984: Indsamling af mågeæg i Danmark: økonomisk og økologisk betydning. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 78: 93-98.
- Møller, H.S. 1968: En undersøgelse og ynglefuglebestanden i et større nåleplantageområde 1967. – Natur og Ungdom 9: 14-18.
- Møller, H.S. 1976: Vinterfugletællingen 1975/76. – Feltornithologen 18: 152-154.
- Møller, H.S. 1980: Naturforholdene i Vejlerne. – Fredningsstyrelsen, Miljøministeriet.
- Møller, H.S. (red.) 1995: Nature restoration in the European Union. Proceedings of a seminar, Denmark 29-31 May 1995. – Skov- og Naturstyrelsen, Miljø- og Energiministeriet.
- Møller, H.S. & S. Thorup 1985: Saltvandssøen i Margrethe-Kog. – Miljøministeriet, Fredningsstyrelsen.
- Nielsen, B.P. 1977: Danske Musvågers *Buteo buteo* trækforhold og spredning. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 71: 1-10.
- Nielsen, J.T. 2004: Spurvehøgens *Accipiter nisus* bestandsudvikling, ynglehabitat, alderssammensætning og ungeproduktion i Vendsyssel 1977-97. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 98: 147-162.
- Nielsen, J.T. 2005: Alders- og livstidsproduktion hos Spurvehøgen *Accipiter nisus* i Vendsyssel 1977-97. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 99: 209-217.
- Nielsen, J.T. & J. Drachmann 1999a: Prey selection of Goshawks *Accipiter gentilis* during the breeding season in Vendsyssel, Denmark. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 93: 85-90.
- Nielsen, J.T. & J. Drachmann 1999b: Development and productivity in a Danish Goshawk *Accipiter gentilis* population. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 93: 153-161.
- Nyegaard, T. & M.B. Grell 2006: Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 2005. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 100: 57-74.
- Nøhr, H., L. Braae & B. Klug-Andersen 1983: Populationsindeks for danske ynglefugle 1979-1980. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 1983: 115-132.
- Nørrevang, A. 1959: The migration patterns of some waders in Europe, based on the ringing results. – Vidensk. Meddr dansk naturh. Foren. 121: 181-222.
- Petersen, P.J. 1984: Orientering om Sortspættegruppens arbejde. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 78: 59.
- Pihl, S., P. Clausen, K. Laursen, J. Madsen & T. Bregnballe 2003: Bevarelsesstatus for fuglearter omfattet af EF-fuglebeskyttelsesdirektivet. – Faglig rapport fra DMU nr 462.
- Preuss, N.O. 1961: Feltagttagelser ved Jyllands vestkyst til belysning af Strandskadens (*Haematopus ostralegus* (L.)) træk over Nordsøen. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 55: 140-151.
- Rasmussen, L.M. 2005: Hedeheg i Danmark. Ynglesæson 2005. – Dansk Ornithologisk Forening.
- Rasmussen, L.U. 1979: Fjordternens *Sterna hirundo* L. status som ynglefugl i Danmark 1970-1976. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 73: 271-280.
- Skov, H. 2003: Storken. En kultur- og naturhistorie. – Gads forlag.
- Skov, H., J. Durinck & F. Danielsen 1992: Udbredelse og antal af Lomvier *Uria aalge* i Skagerrak i sensommerperioden. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 86: 169-176.
- Skov, H., J. Durinck, M.F. Leopold & M.L. Tasker 1995: Important bird areas for seabirds in the North Sea. – BirdLife International, Cambridge.
- Skov- og Naturstyrelsen 2005: Samarbejde kan hjælpe den truede hedeheg. – Skov- og Naturstyrelsen Nyhedsbrev nr 17.
- Tåning, Å.V. 1941: Ynglefuglenes træk til og fra Tipperne. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 35: 180-219.
- Thelle, T. 1970: Trækket af Strandskade (*Haematopus ostralegus*) fra Vestnorge til Vadehavet. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 64: 229-247.
- Thorup, O. 2005: Breeding waders in Europe 2000. – International Wader Studies 14.
- Winge, O. 1886: Jægerens skadelige Dyr. – København.
- Zöckler, C., S. Delany & W. Hagemeyer 2003: Wader populations are declining - how will we elucidate the reasons? – Wader Study Group Bull. 100: 202-211.
- Aakjær, J. 1911: Piger på engen. – Højskolesangbogen.